

**Feyza Uzunoğlu, Orta ağ Avrupası'nda Katolik-Katar
Çatışması; Otorite, Savaş ve Engizisyon, Çizgi Kitabevi
Yayınları, İstanbul 2023, 240 sayfa, ISBN: 978-625-396-
081-0.**

Ayşenur ÇELEBİ*

Makale Bilgisi

Başvuru: 27 Kasım 2024
Kabul: 28 Ocak 2025

Article Info

Received: November 27, 2024
Accepted: January 28, 2025

“Orta ağ Avrupası'nda Katolik-Katar Çatışması; Otorite, Savaş ve Engizisyon” adlı eser, Dr. Feyza Uzunoğlu tarafından kaleme alınarak, yüzyıllarca hak ettiği ilgiyi göremeyen Orta ağ Hristiyan heretikliğine dair çalışmaları kapsamaktadır. Bilhassa İngiltere'nin başı çektiği ve Amerika'da da önemli çalışmaların yapılmasına mukabil, Türkiye'de de bu hususta önemli ilk müstakil kaynak olması açısından son derece önem arz eden ve incelenmeye değer bir konu ve eser olduğu kanaatini yansıtmaktadır. Zira, bu minvalde Türkiye'de yeteri kadar çalışma yapılmadığı ve hatta hiç müstakil bir eser kaleme alınmadığı görölmektedir. Türkiye'de yapılan çalışmalar, Katarların Maniheizm kökenli olduğuna dair eski paradigma söylemlerine dayanmaktadır ancak bu eser ilk defa jeneolojik yaklaşımı reddederek Katarların, XII. yüzyıl Languedoc'unun özel şartlarında ortaya çıkan dini bir grup olduğunu öne sürerek Katarların yerel kökenli olduklarını savunan ilk eser olma özelliğini taşımaktadır. Hristiyan heretikliğinin mihenk taşı olarak görülebilecek olan Katarların, Orta ağ Katolik-Katar çatışması; otorite, savaş ve engizisyon alt başlıkları dahilinde ele alınması kıymetli görönmektedir. Dünya tarihinde Doğu ve Batı arasında çeşitli kültürel, siyasi, ticari ve bilimsel birçok alanda yaşanan etkileşimler ve köklü dönüşümler nedeniyle devrim yüzyılı olarak adlandırılan XII. yüzyılın Güney Fransa'sında ortaya çıkan muhalif gruplar, Katolik Kilisesi tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve heretik statüsünde değerlendirilmiştir. Siyasi, dini, ekonomik, sosyolojik ve pek çok kültürel evrim ve devrimin vuku bulmasına sebep olan bu gruplar, günümüzde var olan olguların tarihsel sürecine ışık tutmaktadır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İbn Haldun Üniversitesi; Yüksek Lisans Enstitüsü; Dinler Bilimleri Anabilim Dalı; celebiaysenur950@gmail.com; ORCID: 0000-0003-3514-3418. İstanbul-Türkiye.

Bu nedenle, “*Orta Çağ Avrupası’nda Katolik-Katar Çatışması; Otorite, Savaş ve Engizisyon*” adlı çalışma, Türkiye’de ilk defa müstakil bir konu bağlamında detaylı araştırmalar sonucu ortaya çıkarılmış kıymetli bir eserdir. Eser, giriş ve sonuç bölümleri hariç olmak üzere dört kısma ayrılmaktadır; Birinci bölüm: ‘*Teorik Çerçeve: Bourdieu Sosyolojisi’nde Anahtar Kavramlar*” İkinci bölüm: ‘*Katarların Tarih Yazımındaki Yaklaşım Farklılıkları ve Güncel Tartışmalar Ekseninde Köken Problemi*” Üçüncü bölüm: ‘*Retorik Tartışma*’ ve son olarak Dördüncü bölümde ise: ‘*Şiddetin Kutsanmış Dayanakları*’ adlı mevzu ile geniş ve detaylı bir perspektiften ‘*Orta Çağ Dönemi’nde Katolik-Katar Çatışması*’ ’ele alınmıştır. Bilhassa Bourdieu’nun kavramları yardımıyla konunun analiz edilmeye çalışılması ise akademik bir yaklaşım gereğince son derece önem arz etmektedir. Zira, konu ilk defa Bourdieu’nun kavramları bağlamında incelenerek uluslararası literatüre bu açıdan yeni bir perspektif ile katkı sağlamıştır. Ayrıca, Türkiye’de Dinler Tarihi alanında da tarihsel bir konunun sosyolojik bir perspektiften ele alınmış olması ve konunun bir teoriye (Bourdieu’nun oyun teorisi) adapte edilip, analiz edilerek eserin oluşturulması da eserin önemini göstermektedir.

Eserin, Papa III. Innocent’in, Albililer Haçlı Seferi çağrısında dile getirdiği; “*...Tanrı’nın gücü ve yardımıyla bu heretiklere Müslümanlara saldırdığımızdan daha pervasızca saldırın. Zira bunlar onlardan daha şerhiler!*” ifadeleriyle başlaması, Albililer Haçlı Savaşı’nın ne kadar kanlı bir mücadele olduğuna vurgu yapmaktadır. XII. yüzyıl *Languedoc’unda* (Güney Fransa) ortaya çıkan Katarlar, Hristiyanlık içerisinde zuhur eden heretik bir grubu temsil etmektedir. Katarların XII. ve XIII. yüzyılda Languedoc bölgesinde gayet etkin ve yaygın bir hareket olduğunu ifade eden Uzunoğlu, siyasi bakımdan yeterli güce erişememelerinden mütevelli mezhep statüsünü kazanamadıklarından ve bu doğrultuda heretik bir grup olarak kabul edildiklerinden bahsetmektedir. Bu heretik grubun araştırılması noktasında çeşitli sebeplerden ötürü yalnızca Katolik perspektiflerden kaynak elde edilmesi sebebiyle, temkinli bir yaklaşımın sergilenmesinin daha doğru olacağı ifade edilmektedir. Katarların tarih yazımını ele alan yazar, son dönemlerde özellikle de Anglosakson literatür bağlamında Katar araştırmalarının altın çağını yaşadığını söyleyerek, 1950 yılı öncesine dayanan; Katarların, Maniheist kökenli olduğu ve bu geleneğin zaman zaman yer altına saklanmak suretiyle, IX. yüzyılda Anadolu’da Pavlikanlar, X. yüzyılda Balkanlar’da Bogomiller aracılığıyla Batı Avrupa’ya intikal eden bir gelenek olduğu düşüncesinin benimsenmesinin, 1950 yılı itibarıyla bir paradigma değişimine uğradığını vurgulamıştır. Yazar, dönem şartlarını dikkate alarak birbirinden uzak coğrafyalara ve farklı yüzyıllara ait olan dini grupların müşterek bir kökene sahip olmalarının pek de makul

görmeyeceğini dile getirir. Katarların XII. yüzyıl Languedoc'unun özel şartlarında ortaya çıkan bir dini grup olduğuna dair söyleme binaen, eserin Türkiye akademisinde var olan eski paradigma söylemlerine ışık tutacağı görölmektedir. Zira, Türkiye'de sürdürölen eski tez olan jeneoloji teorisinin aksine eser, yerel kökenli dini bir grup olduklarını savunan ilk eser olma özelliğine sahiptir. Orta ağ Avrupa'sının siyasi yapısı ve Kilise tarihinin anlaşılmasına ışık tutan bu eser, Türkiye'de Katarlar hakkında müstakil bir eser bulunmaması hasebiyle de önem arz etmektedir. Uzunoğlu eserinde, XII. yüzyıl Languedoc'u bağlamında Katolik-Katar atışmasının temel gerekçesinin din temelli ayrışmalar mı yoksa dünyevi çıkarlar mı olduğu konusunu sorgulamıştır. Bourdieu'nun oyun teorisine göre konuyu uyarlayan Uzunoğlu, bu teoriye göre hayatın bir mücadele sahası olduğunu ve bu mücadeleyi kazanabilmek için sosyal, kültürel ve ekonomik sermayeler gibi farklı sermaye türlerine ihtiyaç duyulduğunu ve bu yolla simgesel iktidarın elde edilmek istendiği vurgusunu yaparak, XII. yüzyıl Languedoc'unu bu bağlamda inceler ve Kilise'nin Katarlar'ın büyümesinden rahatsız olma sebeplerinin yalnızca dini otoritenin sarsılması olmadığına işaret eder. Bu doğrultuda, Kilise ve Katarların yalnızca dini zeminde değil aynı zamanda siyaset ve ekonomi alanlarında da mücadele ettiklerini savunarak konuyu ele alır. Uzunoğlu, siyasi otorite mücadelelerinin ve güç ilişkilerinin mevcut çatışmadaki rollerine de değinmiştir. Eserde, Engizisyon Mahkemelerinin icadı ve Hristiyanlara karşı bir Haçlı Seferinin gerçekleştirilmesinin nasıl meşruiyet kazandığı ve kutsallaştırıldığı hususu ele alınmıştır. Kilisenin, siyasileri ve kendi müntesiplerini Hristiyan bir topluluğa karşı yürütölen bir Haçlı Seferine iştirak etmeye nasıl ikna ettiği, Katarların inanç ve uygulamaları hakkında hangi bilgilere ulaşılacağı, Languedoc toplumunun niçin Katolik inancından uzaklaşarak Katarlara yöneldiği ve Kilisenin bu duruma nasıl bir tavır takındığı eserin üzerinde durduğu diğer önemli konulardır. Siyasi otorite, Kilise ve Heretikler arasındaki mücadelenin doğurduğu sonuçlar, geçmişten günümüze aydınlatılmaya çalışılmıştır. Katolik-Katar çatışmasını konu alan bu eser, Pierre Bourdieu'nun "*oyun teorisi*"nin kullanılmasıyla analiz edilmiştir. Özellikle, Bourdieu sosyolojisindeki fail-yapı ilişkisi, simgesel iktidar, sermaye çeşitleri gibi kavramları ele alan Uzunoğlu, konuyu zengin bir açıdan tahlil ederek farklı bir yaklaşım sergileyerek literatürün zenginleşmesine olanak sağlamıştır.

Katarlara dair sürdürölen Maniheist kökenli olduklarına dair "*jeneolojik görüş*"ün, yukarıda da bahsettiğimiz 1950'li yıllardaki paradigma değişimi ile değiştiğini, ancak hala daha sürdüröğünü ifade eden Uzunoğlu, günümüz Katar alışmaları kapsamında "*geleneksel*" ve "*şüpheli görüş*"e değinerek; şüpheli görüşün, Katarların Katoliklerin ürettikleri hayali bir düşman

olduğunu ve hatta tarihte hiç yaşamadıklarını, geleneksel görüşün ise, şüpheci görüşe katılmayan bütün tarihçileri aynı kategoride değerlendirdiklerini aktarmaktadır. Bu minvalde ise Uzunoğlu, literatürün daha sağlıklı değerlendirilmesi adına bu görüşlere ek bir görüşün de dahil edilmesi gerektiğini teklif etmiştir. Konunun tarihsel perspektif dahilinde en doğru şekilde ele alınması için Katarların ortaya çıkışı kapsamında, sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik şartları göz önüne alan yazar, XII. yüzyıl Languedoc'unu inceleyerek, güç dengeleri ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda Bourdieu'nun sermaye çeşitleri olarak nitelendirdiği kavramlar üzerinden konuları değerlendirip, farklı bir yöntem ile mevzunun daha iyi anlaşılmasını ve zenginleşmesini sağlamıştır. Katarlara dair yürütülen çalışmaların kaynağı, Katolik çerçeveden müteşekkil olduğunu ifade eden Uzunoğlu, bu minvalde, Katolik otoritelerin kaleme aldığı reddiyeler, kronikler, vaaz metinleri, Engizisyon Mahkemeleri kayıtları, Papalık kayıtları gibi dokümanlardan oluşan kaynaklara ihtiyatlı yaklaşılmasını dile getirmiştir. Zira, Uzunoğlu'nun da eserini kaleme alırken başvurmuş olduğu bu birincil kaynaklar, Katarların düşmanı olarak nitelendirilen Katolikler tarafından oluşturulmuştur. Zira, Katarlara ait birkaç anonim kaynak dışında, kendi kaynaklarının tamamının yakılmış olması Uzunoğlu tarafından Katarların araştırılması noktasında karşılaşılan en büyük handikaplardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bu durum da zorunlu olarak, başvuru birincil kaynakların Katoliklerce kaleme alınan dokümanlardan oluşmasına sebep olmuştur. Eseri kaleme alırken başvuru Katolik kaynaklara yönelik daha fazla örneğin misal olarak verilmesinin tercih edilebileceğini de söyleyebiliriz. Zira bu sayede, konuya dair kaynak örneklemelerini bizzat görüp incelemek, mevzuya dair daha hususi bir çıkarım sağlamaya ve doyunluğa vesile olabilirdi. Eserin, çoğunlukla birincil kaynakların referansından teşekkül etmesi de -her ne kadar bu birincil kaynakların zorunlu olarak Katolıklara ait olmasına mukabil-, eserin literatür zenginliğini yansıtan önemli bir ölçüttür.

Protestanlığın öncüleri ve ilk Protestan şehitler olarak görülmeleri ve Ortodoks bir alternatif olarak Dominiken tarikatının kurulmasına ve sonrasında muhtelif tarikatlara öncelik etmeleri nedeniyle Katarlar, Orta Çağ Hristiyan tarihinin son derece önemli bir halkasını teşkil etmektedir. Uzunoğlu eserinde, Katarların vesile olduğu Kilisedeki değişiklikler için *failin yapıyı değiştirmesi* bağlamında bir değerlendirme ile durumu nitelendirmiştir. Muazzam bir dehşetin yürütüldüğü Languedoc toplumunda kilise, vahşice gerçekleştirdiği şiddeti meşru bir zemine oturtabilme adına epey çaba sarf etmiş ve bu süreç içerisinde Engizisyon Mahkemelerinin kurulmasına da sebebiyet vermiştir. Engizisyon Mahkemelerinin bu süreç içerisinde kurulduğuna değinen Uzunoğlu, eserinde, aslında kendi dindaşları olan

Katarlar için icat edilmiş olmasının ilginç olduğunu ifade ederek, Hristiyanlık tarihi için son derece önem arz eden bir kurumun tarihi arka geçmişini, süreç içerisinde kutsallaştırılması gibi detayları ele alarak, Engizisyon Mahkemelerinin daha kapsamlı algılanmasına ve okunmasına vesile olmuştur. Keza, kendi dindaşları için kurumsallaştırdıkları Engizisyon Mahkemeleri gibi kendi dindaşları olan Albililer üzerine bir Haçlı Seferinin gerçekleştirilmesi de dini, siyasi ve ekonomik pek çok farklı bakış açıları ile değerlendirilerek, Papa III. Innocent'in savaş çağrısı ve IV. Raymond'ın konumu göz önüne alarak, Katarlara yönelik şiddetin teorik bakımdan nasıl meşrulaştırıldığı incelenmiştir. Buna mukabil, Engizisyon Mahkemelerin dönem içindeki uygulamalarına örnek verilmesi, Engizisyon Mahkemelerinin sergiledikleri sert tutumları daha net görebilmemiz adına iyi olabilirdi.

Languedoc toplumunu ve konumunu ele alan yazar, Languedoc'un liman bölgesi olması, uluslararası ticarete yakın olması, sosyo-ekonomik ve kültürel bakımdan ileri bir bölge olması, bölge insanının Endülüs Emevî Devleti'ne yakın olması ve böylelikle Katarların, Müslüman ve Yahudi halkları ile irtibat halinde olmaları sebebiyle, bölgenin sosyopolitik öneminden bahsederek tarihsel süreç içerisinde, pek çok farklı gerekçelerle Güney Fransa'ya, Kilise ve siyasi otorite tarafından gerçekleştirilen uzun yıllar süren savaşların ve hatta katliamların yapıldığını ifade etmiştir. Kilise ve siyasi otoritenin gerçekleştirdikleri bu savaş ve katliamların, dini bir perde çekilerek meşrulaştırılmaya çalışılması, eser boyunca farklı denklemlerle ele alınarak okuyucuya sunulmuştur. Böylelikle eser bize, Orta Çağ Katolik-Katar çatışmasının yalnızca dini bir ayağa sahip olmadığını, siyasi ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda da hareket edildiğini göstermesi sebebiyle önem arz etmektedir. Yazar, Kilise'nin yaşadığı olaylar neticesinde geçirdiği değişimleri ve sergilediği tutum ve davranışları da ele almış olmasıyla, Kilisenin tarihsel süreç içerisindeki farklı serüvenlerini görmemizi sağlayarak bu hususta da katkı sağlamıştır. Öte yandan bu hususların, Bourdieu'nun oyun teorisine uyarlanarak tahlil edilmiş olması, eserin akademik gücüne katkı sağlayan en önemli unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de Katarlar hususunda yapılan araştırmalar kapsamında da paradigma değişimine yönelik sergilenen ve başlı başına müstakil olarak Katarlar hususunda kaleme alınan ilk eser olması da bu alandaki önemini arttırmaktadır. Kitabın hedef kitlesinin daha çok alanında uzmanlaşan tarihçiler ve tarih sahasına ilgi duyan kişiler olduğunu ifade eden Uzunoğlu'nun, tarih sahasına yönelik akademik olarak son derece güçlü bir eser kaleme aldığı söylenebilir. Zira, dipnot ve kaynakçalarının çeşitliliği ve kuvvetliliği de bu durumu kanıtlar niteliktedir.

